

Інструментальні ціннісні орієнтації студентів Українських ВНЗ

I. В. Макарова

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, м. Одеса, Україна
Corresponding author. E-mail: imakarova540@gmail.com

Paper received 02.05.20; Accepted for publication 18.05.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2020-229VIII93-14>

Анотація. Ціннісні орієнтації безпосередньо пов'язані з потребами людини. Важливим фактором виступає наявність біогенних, тобто пов'язаних з первинними потребами людини, які обумовлені природою особистості, як біологічної істоти, так і соціогенні, сформовані в процесі соціально-культурної еволюції суспільства. М. Рокіч виділив такі ціннісні орієнтації: термінальні цінності, тобто орієнтація на мету, а також інструментальні цінності - орієнтація на засоби. У нашому дослідженні ми взяли за основу інструментальні цінності і самоактуалізацію особистості.

Ключові слова: самоактуалізація, ціннісні орієнтації, інструментальні цінності, цінність.

Основний матеріал. Значимість цінностей для різних сторін життєдіяльності, а також поведінки індивіда в суспільстві має найрізноманітніші точки зору в наукових дослідженнях сучасних вчених. М. Рокіч зазначив, що цінності є центром перетину дослідницьких інтересів таких дисциплін як філософія, економіка, психологія та соціологія. Дані дисципліни спрямовані на дослідження загальних закономірностей цінностей, їх організації та динаміки. Найчастіше акцентується увага на вивченні таких особливостей і змістовної сторони поняття «цінність», яка більшою мірою відповідає спрямованості наукового знання, проте інтереси в суміжних дисциплінах перетинаються. Так, для соціальної психології важливим є питання місця і ролі цінностей в генезі особистості, процес соціалізації за допомогою освоєння тих чи інших цінностей, роль цінностей в пізнанні людиною соціального світу, а також процес ціннісного регулювання соціальної поведінки [1].

Цінності можна віднести до «ідеальних» цілей суспільства, соціальних груп, які можна вважати інструментом при оцінці тих чи інших подій і вчинків. Так, цінності можна вважати фундаментальним напрямком дій і помислів людей, тобто, еталоном для оцінки бажаного з дійсним.

Разом з поняттям «цінність» існує ряд схожих понять, які так чи інакше виділяють певну сторону або функцію, яка виконується цінністю. Перш за все, це соціальні і особистісні цінності, а також ціннісні орієнтації.

До соціальних цінностей можна віднести суспільні ідеали, які є наслідком формування суспільної свідомості, що згодом утворює ціннісну структуру особистості. Говорячи про структуру особистих цінностей і їх значимості для індивіда можна сказати, що вони лише певною мірою відображають структуру соціальних цінностей. Міра і ступінь тотожності залежить від безлічі зовнішніх, тобто соціальних причин, а також внутрішніх - індивідуально-психологічних і особистісних факторів [2].

У нашому дослідженні були використані методики «Самоактуалізаційний тест» (САТ) і ціннісні орієнтації М. Рокіча.

Методика САТ дозволяє вимірювати цінності і поведінку, пов'язані з самоактуалізацією. Структура опитувальника була запропонована Е. Шострома для методики «Personal Orientation Inventory» (POI). Базовими є шкали «Компетентність у часі» і «Підтримка».

Дванадцять додаткових шкал складають шість блоків по дві в кожному. Кожен пункт тесту входить в одну або більше додаткових шкал і, як правило, в одну базову. З даних шкал ключове значення для нашої роботи мала шкала «Креативність», що акцентує увагу саме на рівні творчої спрямованості особистості. Варто відзначити, що шкали «Пізнавальна потреба» і «Креативність» складають блок ставлення до пізнання. Вони не мають аналогів в POI і були включені в САТ за результатами експертного опитування при створенні методики, а також у зв'язку з деякими загальнотеоретичними міркуваннями. Мова в даному випадку йде в першу чергу про те, що в тест було необхідно ввести блок показників, що діагностують рівень творчої спрямованості особистості як одного з концептуально важливих елементів феномена самоактуалізації.

М. Рокіч розглядав цінності як різновид стійкого переконання, що якась мета або спосіб існування краще, ніж інший. Автор теорії розрізняє два класи цінностей - термінальні і інструментальні. Термінальні цінності визначено як переконання в тому, що якась кінцева мета індивідуального існування (наприклад, щасливе сімейне життя, мир у всьому світі) з особистої і суспільної точок зору варто того, щоб до неї прагнути; інструментальні цінності - як переконання в тому, що якийсь образ дій (наприклад, чесність, раціоналізм) є з особистої і суспільної точок зору кращим у будь-яких ситуаціях. По суті, розмежування термінальних і інструментальних цінностей формує вже досить традиційне розрізнення цінностей-цілей і цінностей-засобів.

Виходячи з даних в таблиці видно, що середні показники за шкалами у групи студентів-моряків, трохи вище, ніж у студентів-психологів і соціологів. Можливо, це пов'язано з тим, що опитані в даній групі більше визначені в своїх професійно значущих навичках і якостях, тим самим не перебувають в стані невизначеності.

У групі студентів моряків переважають такі шкали: орієнтація в часі, підтримка, ціннісні орієнтації і самоповага.

Високі показники за шкалою орієнтації в часі свідчать про здатність людини жити теперішнім (переживати поточний момент свого життя у всій його повноті, а не просто як «фатальний» наслідок минулого або підготовку до майбутньої «справжнього» життя) і відчувати нерозривність минулого, сьогодення і майбутнього (бачити своє життя цілісно). Високий показник

за шкалою підтримки вимірює ступінь незалежності цінностей і поведінки суб'єкта від впливу ззовні (внутрішня / зовнішня підтримка). Людина, яка має високий бал за цією шкалою, незалежний у своїх вчинках, прагне керуватися в житті власними цілями, переконаннями, установками і принципами, що не означає ворожості до оточуючих і конфронтації з груповими нормами. Він вільний у виборі, не схильний до зовнішнього впливу. Ціннісні орієнтації вимірюють, якою мірою людина поділяє цінності, властиві самоактуалізуючій особистості. Показник самоповаги визначає здатність людини цінувати свої переваги, позитивні якості характеру, повагу себе за них.

Таблиця 1. Середні показники за шкалами методики САТ в загальній вибірці дослідження (n = 73)

Шкали	Середнє значення		
	Студенти моряки	Студенти психологи	Студенти соціологи
Орієнтація в часі	8,04	7,2	7,41
Підтримка	46,02	44	45,08
Ціннісні орієнтації	12,02	10,65	10,75
Гнучкість поведінки	11,61	12,6	13,75
Сензитивність	6,82	6,1	5,41
Спонтанність	6,92	6,9	7,08
Самоповага	10,22	8,15	7,5
Самоприйняття	9,26	9,95	10,75
Уявлення про природу людини	5,29	5,25	4,25
Синергія	4,48	5,5	3,91
Сприйняття агресії	9,12	9,45	8,41
Контактність	9,73	11,05	10,5
Пізнавальні потреби	4,78	6,6	5
Креативність	6,53	7,9	6,08

У групі студентів-психологів і соціологів переважають такі шкали як: гнучкість поведінки, спонтанність, самоприйняття, контактність, а також пізнавальні потреби. Дані показники свідчать нам про ступінь гнучкості людини в реалізації своїх цінностей в поведінці, взаємодії з оточуючими людьми, здатність швидко і адекватно реагувати на мінливу ситуацію. Спонтанність вимірює здатність людини спонтанно і безпосередньо виражати свої почуття. Самоприйняття відображає ступінь прийняття людиною себе такою, яка вона є, незалежно від оцінки своїх переваг і недоліків (можливо, і всупереч їм). Контактність характеризує здатність людини до швидкого встановлення глибоких, тісних і емоційно насичених контактів з людьми. Шкала пізнавальних потреб визначає ступінь вираженості у людини прагнення до набуття знань про навколишній світ.

Так, за допомогою математичного аналізу [3], ми виявили кореляційні зв'язки по всій вибірці між такими шкалами як компетентність у часі, сензитивність, самоповага, самоприйняття, синергія та контактність. Це може свідчити, що у респондентів з вираженою здатністю жити реальним (переживати поточний момент свого життя у всій його повноті, а не просто як «фатальний» наслідок минулого або підготовку до майбутньої «справжнього» життя) і відчувати нерозривність минулого, сьогодення і майбутнього (бачити своє життя цілісно), мають схильність усвідомлювати свої

потреби і почуття, а також здатність до рефлексії, причому з яскраво вираженою самоповагою і прийняттям себе в світі, також властиво встановлення глибоких, тісних емоційно насичених контактів і цілісне сприйняття світу.

Досліджуючи домінуючі інструментальні цінності за допомогою методики М. Рокича, ми виявили, що ціннісні орієнтації в опитаних групах відрізняються. Як відомо, інструментальні цінності - це переконання в тому, що якийсь образ дій (наприклад, чесність, раціоналізм) є з особистої і суспільної точкою зору кращим у будь-яких ситуаціях.

Так, в групі студентів-моряків домінують такі інструментальні цінності як життєрадісність, незалежність, чесність. У групі соціологів і психологів домінуючими інструментальними цінностями стали вихованість, незалежність і терпимість.

Дані показники свідчать нам про те, що студенти-моряки орієнтовані на позитивне мислення і оптимістичне ставлення до життя, схильні до щирих відносин, а також проявляють чесність по відношенню до оточуючих, а також віддають перевагу незалежному стилю поведінки. Відносно групи студентів-психологів і соціологів, так в даній групі переважає стиль поведінки з соціально бажаними манерами, терпимість в різних ситуаціях, а так само прояв незалежності у взаєминах в цілому.

Висновки. У нашому дослідженні були використані такі методи дослідження як «ціннісні орієнтації» М. Рокича і «Самоактуалізаційний тест» (САТ). Дослідження проводилося на трьох різних групах студентів чисельністю 73 респонденти.

Виходячи з отриманих даних виявлено, що у студентів-моряків переважають такі шкали як орієнтація в часі, підтримка, ціннісні орієнтації і самоповага, а домінуючими інструментальними цінностями виступили: життєрадісність, незалежність, чесність. У групі студентів-психологів і соціологів переважають такі шкали: гнучкість поведінки, спонтанність, самоприйняття, контактність, а також пізнавальні потреби. У тій же групі переважають такі інструментальні цінності як вихованість, незалежність і терпимість.

Дані показники свідчать про те, що групи випробовуваних відрізняються по переважаючим інструментальним цінностям і засобам самоактуалізації.

Так, студенти-моряки орієнтовані на позитивне мислення і ставлення до життя, схильні до щирих відносин, а також проявляють чесність по відношенню до оточуючих, так само віддають перевагу незалежному стилю поведінки. Результати методики САТ свідчать про здатність жити теперішнім, незалежність цінностей і поведінки суб'єкта від впливу ззовні, здатність людини цінувати свої переваги, позитивні риси характеру, а так само поважати себе за них.

Відносно групи студентів-психологів і соціологів, так в даній групі переважає стиль поведінки з соціально бажаними манерами, терпимість в різних ситуаціях, а також прояв незалежності у взаєминах в цілому. Результати САТ свідчать про гнучкість досліджуваних в реалізації цілей у взаємодії з оточуючими людьми, про здатність швидко і адекватно реагувати на мінливі ситуації, можливість спонтанно і безпосередньо виражати свої почуття, прийняття особистістю себе такою,

яка вона є, незалежно від оцінки своїх достоїнств і не- знань про навколишній світ.
доліків, вираженість у людини прагнення до набуття

ЛІТЕРАТУРА

1. Мухина В.С. Механизмы формирования ценностных ориентаций и социальной активности личности. – М.: МГПИ, 1985. – С. 4-7.
2. Леонтьев Д. А. Методика изучения ценностных ориентаций. М., 1992. – С. 17.
3. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии. СПб.: Речь, 2003. – С. 349.

REFERENCES

1. Muhina V.S. Machinery for establishing value orientations and individual social activity. – M.: MGPI, 1985. – P. 4-7.
2. Leont'ev D. A. Methodology of studying value orientations. M., 1992. – P.17.
3. Sidorenko E. V. Mathematical methods of processing in psychology. SPb.: Rech', 2003. – P. 349.

Instrumental value orientations of Ukrainian university students

I. V. Makarova

Abstract. Value orientations are directly related to human needs. An important factor is the presence of biogenic, related to the primary needs of man, which are due to the nature of the individual, as a biological being, and sociogenic, formed in the process of socio-cultural evolution of society. M. Rokeach identified the following value orientations: terminal values, that is, goal orientation, as well as instrumental values - value orientation. In our study, we based on instrumental values and self-actualization of personality.

Keywords: *self-actualization, value orientations, instrumental values, value.*